

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 6 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Аминов Хамидулла Абдирахимович -</i> БОБУР ДАВРИДАГИ САМАРҚАНД ШАЙХУЛИСЛОМИ	9-14
<i>Неъматов Рустам Абдуваид ўғли</i> ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМДА КЕЧГАН ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР	15-23
<i>Raxmanov Zafar Adilovich, Aloxunov Alisher Ahmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI ARXEOLOGIK YODGORLIKLARI JOYLASHUV QONUNIYATLARI: TAHLIL VA MULOHAZALAR	23-32
<i>Мансуров Музаффаржон</i> СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА МАДАНИЙ ТУРИЗМНИНГ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ	32-42
<i>Mirsoatova Sayyora Turg'unovna, Muhsiddinov Ahrorbek Mamurovich</i> FARG'ONA MEZOLIT VA NEOLIT DAVRI JAMOALARINI O'ZARO MADANIY ALOQALARI XUSUSIDA	43-48

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Kurpayanidi Konstantin Ivanovich</i> COVID-19 PANDEMIYASI OQIBATLARINI BARTARAF ETISH SHAROITIDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARNI JORIY ETISH MASALALARI	49-55
<i>Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li</i> КОМПАНИЯЛАР САМАРАЛИ БОШҚАРУВ ТИЗИМИДА ИЧКИ НАЗОРАТНИНГ О'РНИ	56-65
<i>Абдуллаева Зульфия Иззатовна</i> ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ КЛИЕНТОВ ГОСТИНИЦ	66-74
<i>Алимова Муниса Юлчиевна</i> ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР ТАСНИФИ	75-80
<i>Абдиева Наргиза Шухратовна</i> ИЧКИ АУДИТДА ФИРИБГАРЛИК РИСКНИ АНИҚЛАШ ВА БАҲОЛАШ	81-91
<i>Тўхтасинова Дилдора Раҳмонбердиевна, Ахунова Маърифат Хакимовна</i> ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ҲАЁТ	92-97
<i>Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li</i> BOZOR ISLOHOTLARI SHAROITIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	98-103
<i>Савинова Галина Анатольевна</i> ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ МСФО И НСБУ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОСТАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ	104-108
<i>Qodirov Sardorbek Isroiljon o'g'li</i> QURILISH SANOATI KORXONALARI FAOLIYATINI RAQAMLI TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MASALALARI	109-114

Урдушев Хамракул, Мавлянов Мажид, Эшанкулов Сирожиддин, Розиева Гулхаё
 АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА УЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА РАҚАМЛИ
 ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ 115-125

Худаярова Хуршида Абдуназаровна
 ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МУАММОЛАРИ
 ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ 126-132

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Бойдадаев Абдуррохмон Толибжон ўғли
 РЕНЕССАНС ДАВРИДА ПАНТЕИСТИК ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ..... 133-141

Аликулов Хусниддин Акбарович
 ҲОЗИРГИ ДАВРДА ГЛОБАЛ ЭКОЛОГИК ХАВФ-ХАТАР ВА НАНОТЕХНОЛОГИЯЛАР .142-151

Саидова Камола Усканбаевна
 РЕНЕССАНС ДАВРИ САНЪАТИ – ЖАҲОН МАДАНИЯТИ АЖРАЛМАС ҚИСМИ
 СИФАТИДА 152-156

Shirinov Anvar Qanoatovich
 MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTI SOHASIDAGI STRATEGIYALARNING IJTIMOYIY-
 FALSAFIY TAHLILI 157-162

Хасанов Бобуржон Хакимович
 ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ОММАВИЙ НОРОЗИЛИК ҲАРАКАТЛАРИНИ ОЛДИНИ
 ОЛИШНИНГ ҲОЖИВИЙ-МАҲКУРАВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ 163-167

Xodjayeva Fotima Nabixonovna
 AHMAD G'AZZOLIYNING "SAVONIH" ASARI HAQIDA QISQACHA TASNIF168-172

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Rustamova Shaxnoza Abduraximovna
 MATN, TARJIMA TURLARI VA TARJIMADA TARJIMON MAHORATINING O'RNI 173-180

Abdulloyeva Kamola Mirxon qizi
 MUALLIF DISKURSIV SHAXSI TUSHUNCHASI, STRUKTURASI VA RIVOJLANISH
 TENDENSIYALARI 181-191

Turg'unova Fazilat Rustam qizi
 PRAGMALINGVISTIKA NUQTAI NAZARIDAN SARLAVHA FUNKTSIYALARI 192-197

Saidov O'lmas Raxmatovich
 O'ZBEK TILI ISH YURITISH TERMINLARINING ETIMOLOGIK TAVSIFI 198-206

Xuramova Dildora Rahkmonkulovna, Axmedova Firuza Asrorovna
 O'ZBEKISTONDA TARJIMONLARNING TARJIMA USLUBINI BERILISHI XUSUSIDA 207-213

Ataboyev Isroiljon Mirza o'g'li
 MADANIYATLARARO SIYOSIY MAKONDA TAJOVUZKOR SALOHİYATGA EGA NUTQ
 TA'SIRINING USULLARI 214-219

Murodova Nilufar Karomatovna
BLOGGERLIK FAOLIYATIDA MAHORAT MASALALARI 220-224

Ochilova Hilola Husan qizi
XITOIY TILIDA NOMINALIZATSIYA HODISASI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR 225-229

Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li
NEMIS TILIGA CHET TILIDAN O'ZLASHAGAN SO'ZLARNING STRUKTURAL-SEMANTIK
TADQIQI 230-238

Yakubova Nilufar Egamberganovna
"MULLO NASRIDDIN" – TURKIY MATBUOT TARIXIDA MUHIM HODISA 239-245

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Абдуллаева Маликабону Эркин қизи
ХАЛҚ ТАЪЛИМИДА МАЪМУРИЙ БОШҚАРУВ ВА МЕХНАТ МУНОСАБАТЛАРИ БИЛАН
БОҒЛИҚ КОРРУПЦИЯВИЙ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ 246-256

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jumayev Rustam G'aniyevich
IJTIMOIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI
TAKOMILLASHTIRISH 257-263

Бозорова Муслима
ЭТНОПЕДАГОГИКА ТАЛАБА-ЁШЛАРДА ЎЗБЕКОНА МИЛЛИЙ ЎЗИГА ХОСЛИКНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА 264-270

Samadova Sarvinoz Samad qizi
YOSHLARNI BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHGA DOIR KOMPETENSIYALAR.... 271-275

Жўраев Воҳид Тожимаматович
РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ТАЪЛИМ
МУАССАСАСИНИ БОШҚАРИШ 276-288

Бозорова Назокат
ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИГА ОИД МАҲАЛЛИЙ МУЗЕЙ МАТЕРИАЛЛАРИ
ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ-ТАДҚИҚОТ ФАОЛИЯТИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ
СИФАТИДА 289-295

Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li
МАКТАВ О'QUVCHILARINI HUQUQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH TEKNOLOGIYALARI
BORASIDA EKSPERIMENT ISHLARINI TASHKIL ETISH VA NATIJALAR TAHLILI 296-301

Sharipova Sitara Xaydarovna
OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA RUS TILI FANINI O'QITISHDA MUAMMOLI TA'LIMDAN
FOYDALANISH 302-307

Isag'aliyeva Sadafxon Muxammadaminovna
BIOLOGIYA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INTERFAOL USULLARNI
QO'LLASH 308-312

<i>Umarov Abdusamat Abdumalikovich, Xojimurodova Mahliyoхon Kenjavoy qizi</i> OILA VA NIKOH SHAROITIDA AYOLLAR SPORTINING MUAMMOLARI	313-317
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH TEXNOLOGIYASINING MOHIYATI VA MAZMUNI...318-325	
<i>Ro'ziev Rustam Ro'zimurodovich</i> YONG'IN XAVFSIZLIGI MADANIYATI–ODDIYLIKDAN KOMILLIK SARI	326-330
<i>Акрамов Баходир</i> МАЛАКАЛИ ДАРВОЗАБОНЛАРНИ ЎЙИН ДАВОМИДА БАЖАРИЛАДИГАН ТЕХНИК- ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ	331-336
<i>Anvarjonov Ahrorjon Ahadjon o'g'li</i> BO'LAJAK TARIXCHILARDA TARIX FALSAFASI VA UNING ZAMONAVIY KONSEPSIYALARIGA DOIR BILIMLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	337-342
<i>Umarov Bekzod Azizovich</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA PEDAGOGLARNING PROFESSIONAL KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI	343-349
<i>Бекимбетова Дильфуза Оралбаевна</i> РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	350-356

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Урдушев Хамракул

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси,
чорвачилик ва биотехнология университети,
доцент, иқтисод фанлари номзоди
e-mail: x.urdushev@gmail.com

Мавлянов Мажид

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси,
чорвачилик ва биотехнология университети,
катта ўқитувчи
e-mail: majid.mavlyanov1975@gmail.com

Эшанкулов Сирожиддин

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси,
чорвачилик ва биотехнология университети,
ўқитувчи
e-mail: eshonqulov8202@gmail.com

Розиева Гулхаё

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси,
чорвачилик ва биотехнология университети,
магистр

**АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА УЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА РАҚАМЛИ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ**

Аннотация. Бугунги кунда Ўзбекистонда иқтисодиётнинг барча соҳаларида рақамли технологиялардан фаол фойдаланилиш кузатилмоқда. Қишлоқ хўжалиги ҳам бундан мустасно эмас, давлат фаровонлигини оширишда рақамлаштириш асосий роллардан бирини ўйнайди. Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида агрокластерлар тизими ва рақамли технологиялар жорий этилмоқда. Мақолада, қишлоқ хўжалигида рақамли технологияларни жорий этишнинг аҳамияти ёритилган. Рақамлаштиришда ривожланган хорижий давлатларда эришилган натижалар таҳлил қилинган. Қишлоқ хўжалиги корхоналари ишлаб чиқариш жараёнларини рақамли трансформация қилиш масалалари ёритилган.

Калит сўзлар. Қишлоқ хўжалиги, чорвачилик, рақамлаштириш, рақамли технология, трансформация, ақлли қишлоқ хўжалиги, аниқ деҳқончилик, ақлли боғ, рақамли пода, ақлли дала, ақлли иссиқхона, ақлли чорвачилик.

Урдушев Хамракул

Самаркандский государственный университет
ветеринарной медицины, животноводства
и биотехнологии, доцент, кандидат экономических наук

Мавлянов Мажид,

Самаркандский государственный университет
ветеринарной медицины, животноводства
и биотехнологии, старший преподаватель

Эшанкулов Сирожиддин,
Самаркандский государственный университет
ветеринарной медицины, животноводства
и биотехнологии, преподаватель

Розиева Гулхаё
Самаркандский государственный университет
ветеринарной медицины, животноводства
и биотехнологии, магистр

АГРОКЛАСТЕРЫ И МЕСТО ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИХ РАЗВИТИЕ

Аннотация. Сегодня в Узбекистане наблюдается активное использование цифровых технологий во всех сферах экономики. Не является исключением и аграрная отрасль, играющая одну из ключевых ролей в повышении благосостояния государства. В сельском хозяйстве Узбекистана внедряется система агрокластеров и цифровых технологий. В статье рассматриваются вопросы внедрения цифровых технологий в сельское хозяйство. Анализируются результаты зарубежных стран по развитию цифровизации. Освещаются вопросы цифровой трансформации производственных процессов сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова. Сельское хозяйство, животноводство, цифровизация, цифровые технологии, трансформация, умное сельское хозяйство, точное земледелие, умный сад, цифровое стадо, умное поле, умная теплица.

Urdushev Khamrakul
Samarkand University of Veterinary Medicine,
Animal Husbandry and Biotechnology
associate professor, candidate of economics

Mavlyanov Majid
Samarkand University of Veterinary Medicine,
Animal Husbandry and Biotechnology
Senior Lecturer,

Eshankulov Sirojiddin
Samarkand University of Veterinary Medicine,
Animal Husbandry and Biotechnology, Teacher

Roziyeva Gulxayo
Samarkand University of Veterinary Medicine,
Animal Husbandry and Biotechnology, Master

AGROCLUSTERS AND THE PLACE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THEIR DEVELOPMENT

Abstract. Today in Uzbekistan there is an active use of digital technologies in all spheres of the economy. The agricultural industry is no exception, playing one of the key roles in improving the welfare of the state. A system of agro-clusters and digital technologies is being introduced in the agriculture of Uzbekistan. The article deals with the introduction of digital technologies in agriculture. The results of foreign countries on the development of digitalization are analyzed. The issues of digital transformation of production processes of agricultural enterprises are highlighted.

Keywords. Agriculture, animal husbandry, digitalization, digital technologies, transformation, smart agriculture, precision farming, smart garden, digital herd, smart field, smart greenhouse.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6Y2023N15>

Кириш. Ўзбекистон иқтисодиётида қишлоқ хўжалиги ва чорвачилик тармоқлари етакчи ўринларни эгаллайди. Масалан, 2022 йилда Ўзбекистон Республикасида қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжалиги тармоқларининг ялпи ички маҳсулот таркибидаги улуши 25,1 фоизни ташкил қилди. Олиб борилаётган ислохотлар натижасида қишлоқ хўжалигида кластер тизими ривожлантирилмоқда [1,3,10], тармоқлар рақамлаштирилмоқда, рақамли технологиялар жорий этилмоқда.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон учун мамлакат ва унинг минтақалари иқтисодиётини ривожланишнинг инновацион йўлига ўтказиш масаласи долзарб бўлиб турибди. Минтақавий даражада инновацион иқтисодиётни яратишда муҳим жиҳат – бу унинг ривожланишининг кластер моделини шакллантиришдир [1,2]. Замонавий иқтисодиётнинг ривожланишидаги энг муҳим масалаларидан бири кластерлар тузиш муаммоси ҳисобланади.

Тадқиқот материаллари ва усуллари. Тадқиқот материаллари Интернет манбаларидан, тегишли вазирлик бўлимлари ҳисоботлари ва маърузаларидан, хорижий, маҳаллий муаллифлар ва мутахассисларнинг илмий мақолаларидан олинган. Мақоланинг методологик асосини: анализ, синтез, дедукция, индукция, статистик ва қиёсий таҳлил каби умумий илмий тадқиқотлар ташкил этади.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили. Кластерларнинг ривожланиши ХХ асрнинг ўрталарида Ғарбий Европа, АҚШ ва Англияга тўғри келади. Кластерли ёндашув 1990 йилларда Финландия, Жанубий Корея ва Бразилия каби мамлакатлар иқтисодиётининг асосига айланди [5]. Рақобатбардошликни шакллантириш ва ривожлантиришнинг турли назариялари мавжуд. Ўрганишлар, энг рақобатбардош компаниялар, тармоқлар, ҳудудлар ва мамлакатларни ривожланиш амалиётида-иқтисодий ўсишнинг энг самарали шакли кластер механизми эканлигини кўрсатади. Унинг асосида иқтисодий фаолиятнинг энг самарали ва ўзаро боғлиқ турлари мужассамлашган, яъни ўзаро боғланган корхоналарнинг самарали рақобатлашувига асосланган гуруҳи, давлат иқтисодий тизими билан уйғунлашган ва тармоқнинг миллий ва халқаро бозорларда рақобат мавқеини таъминлайдиган “кластер” тушунчаси ётади [2-11,15].

Ўзбекистонда 2017 йилдан бошлаб кластерли ривожланиш модели танланди. Бу модел “кластерлардан замонавий бозор иқтисодиётининг таянч элементлари сифатида фойдаланишни назарда тутувчи, мамлакатнинг рақобатбардош устунликларини амалга ошириш имконини берувчи концептуал ёндошувлар”ни назарда тутуди (<https://regulation.gov.uz/ru/d/79193>). Ўзбекистон Республикасида “кластер” ва “кластер сиёсати”нинг ягона концепцияси лойиҳасида “Кластер тушунчаси - ҳудудий яқинлик ва функционал боғлиқлик муносабатлари билан боғланган хўжалик юритувчи субъектларнинг бирлашмаларини билдиради. Шу билан бирга, кластерлар республиканинг бир ёки бир неча вилоятлари ҳудудида жойлашган бўлиши мумкин. Кластер таркибига кирувчи хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолияти хизматлар

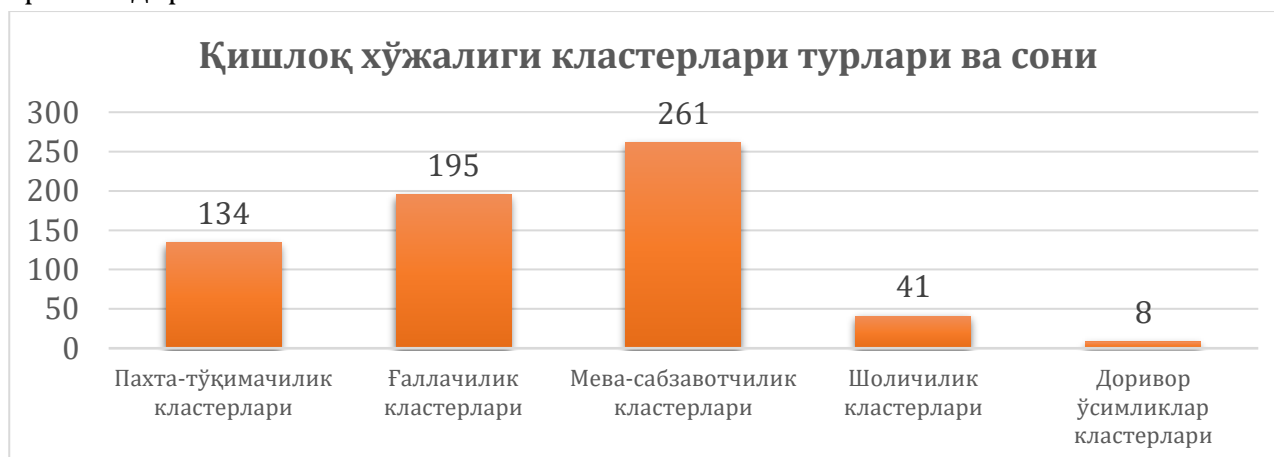
кўрсатиш, илмий тадқиқот, таълим, ишлаб чиқариш ва бошқа соҳалар билан боғлиқ бўлиши мумкин”, деб қайд этилади.

"Ақлли" қишлоқ хўжалиги, аслида, қишлоқ хўжалигида SMART-технологияларни жорий этишни англатади. SMART (бу ерда: Specific-аниқ, Measurable-ўлчанадиган, Achievable-эришиш, Relevant-тегишли, Time bound-вақт оралиғи) тушунчаси мақсадларни тўғри белгилаш ва уларга эришишнинг энг яхши йўлини излашни назарда тутади. Технологияларда, ИТ соҳасида "smart" сўзи инглиз тилидан тўғридан-тўғри таржимасиз қабул қилинади ва "ақлли" деган маънони қўлланилади. Қишлоқ хўжалигида SMART қўйидагиларда қўлланилади [14]: маълумотларни тўплаш ва таҳлил қилиш учун (GNSS, GIS, RS, Web, Big Data, Ҳосил мониторинги, Тупроқ тести ва бошқалар.); бошқариш ва қарорлар қабул қилиш (Ўсимликчилик-, Ер -, Чорвачилик-, Бошқарув-; қабул қилинган қарорларни амалга ошириш (Variable Rate Technology).

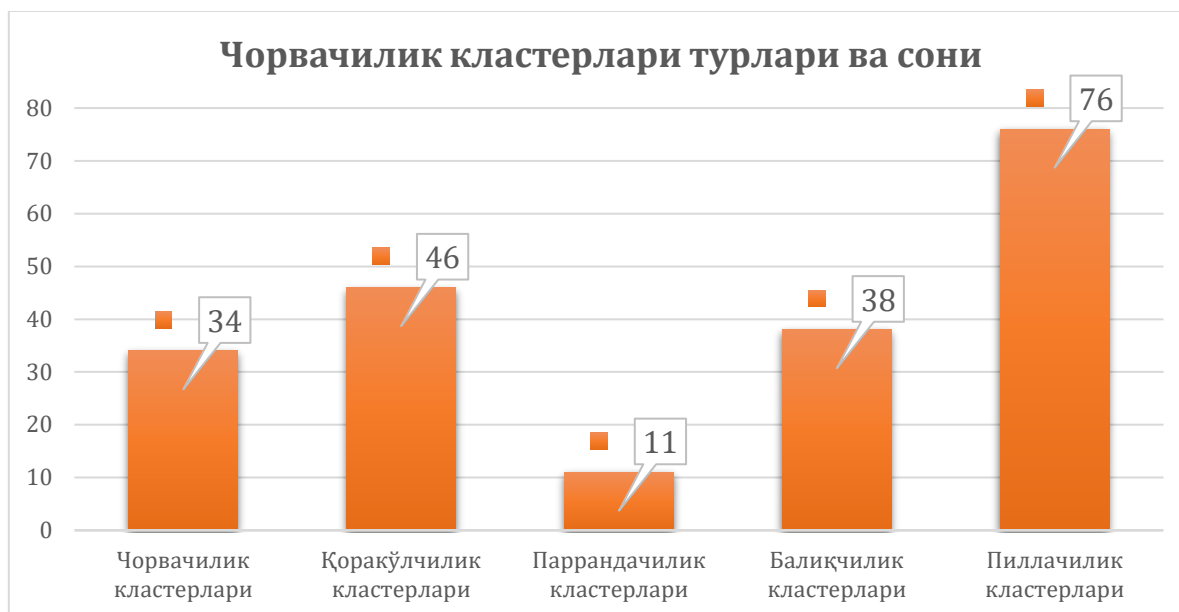
Ақлли технологиялар, биринчи навбатда ахборот муҳити билан ишлайди, уларнинг асосий вазифаси маълумотларни тўплаш ва таҳлил қилиш, турли жараёнларни кузатишдир. Агросаноат мажмуасида бундай ечимларни қўллаш доираси жуда кенг: ақлли технологиялар ёрдамида улар катта ўлчамдаги машиналарни назорат қилади, тупроққа ишлов бериш, экиш ва йиғиш, ўғитлаш ва ҳокозоларни назорат қилади.

Таҳлил ва натижалар. Ҳозирги вақтда (2023 й.) Ўзбекистонда 844 та қишлоқ хўжалиги кластерлари фаолият юритмоқда. Уларнинг 639 таси қишлоқ хўжалиги (1-расм) ва 205 таси чорвачилик тармоқларида фаолият юритмоқда (2-расм). Бунга мисол қилиб, 34 та чорвачилик, 46 та қоракўлчилик ва 11 та паррандачилик кластерларини келтириш мумкин. Мамлакатимизда фаолият юритаётган қишлоқ хўжалик кластерларини сони бўйича таркибида мева-сабзавотчилик (261 та), ғаллачилик (195) ва пахта-тўқимачилик кластерлари (134) етакчи ўринларни эгаллайди. Жумладан, мева-сабзавотчилик кластерларининг ишлаб чиқариш фаолиятида ахборот технологиялари ёки рақамлаштиришнинг зарурияти ва аҳамияти кўплаб илмий мақолаларда тадқиқ этилган [1-14,19-20].

Қишлоқ хўжалигини рақамлаштиришдан мақсад замонавий ишлаб чиқариш усулларига асосланган иерархиянинг барча даражаларида технологик жараёнлар ва қарорлар қабул қилиш жараёнларини бошқарув сифатини тубдан ўзгартириш ҳисобига унинг фаолияти самарадорлиги ва барқарорлигини сезиларли даражада оширишга эришишдир.

1-расм.

2-расм.

2020 йилда дунёда қишлоқ хўжалиги технологиялари бозори 1,1 миллиард долларни ташкил этган ва 2025 йилга келиб у 3,1 миллиард долларгача ўсиши мумкин [22]. Рақамлаштириш бизнес-жараёнларда, шу жумладан қишлоқ хўжалиги тизимининг барча иштирокчиларида ўзаро ҳамкорлик имкониятларини жадал ўзгартириб, ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга тўсқинлик қилаётган омилларни ҳар томонлама бартараф этишга имконият яратади. Дастурий иловалар ва сервислар маҳсулдорликни оширишга, барқарорликни мустаҳкамлашга ва рақобот бозорига киришга ёрдам берадиган керакли маълумотларни тақдим этади. Бундан ташқари, мобил технологиялар ва интернет хизматлари, масалан, алоҳида фермерларни ишлаб чиқарилган маҳсулотларни тарқатиш занжирлари билан боғлаши мумкин, бу эса ишлаб чиқаришни сезиларли даражада ошириш ва ўз маҳсулотларини воситачиларни четлаб ўтиб, бевосита истеъмолчиларга сотиш имконини беради. Дарҳақиқат, агросаноат тизимини рақамлаштириш, айниқса, қишлоқ жойларда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш ва аҳоли турмуш даражасини оширишда тобора муҳим аҳамият касб этади. Иқтисодийётнинг етакчи тармоқларида технологик ривожланишнинг юқори даражасига эришган мамлакатлар қишлоқ хўжалигида ҳам шундай кўрсаткичларга эга. Қишлоқ хўжалиги технологияларида етакчи бешликни АҚШ, Хитой, Ҳиндистон, Бразилия ва Япония эгаллайди [20, 21].

Натижалар ва уларнинг таҳлили. Ахборот, ғоялар ва инновацияларни ўз ичига олган маълумотлар оқимлари билан белгиланадиган рақамли глобаллашув даври келмоқда. Экспертларнинг прогноз маълумотларига кўра, 2025 йилга келиб жаҳон иқтисодийётининг ривожланиши давлат, бизнес ва жамиятнинг самарали ишлашига имкон берадиган рақамлаштириш технологияларини 25 фоизга жорий этишга ўтади. Ривожланган мамлакатлар саноатлаштиришни яқунлаб, ўз иқтисодийётларини муваффақиятли модернизация қилмоқдалар, сунъий интеллект, автоматлаштириш ва рақамли платформалар устунлик қиладиган жадал суръатларда инновацион технологияларни ривожлантирмоқдалар. Иқтисодийётни рақамлаштириш-бу рақамли технологияларни иқтисодийётга кенг жорий этишдир. Ушбу жараён дунёнинг аксарият

мамлакатларида ахборот технологиялари, микроэлектроника ва коммуникацияларнинг жадал ривожланиши билан боғлиқ.

Агар қишлоқ хўжалигига рақамли технологияларни жорий этиш бўйича хорижий тажрибани ҳисобга оладиган бўлсак, сўнгги беш йил ичида қишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун рақамли технологияларга жами глобал инвестициялар ҳажми 10,1 миллиард долларга етди. Илмий ва технологик ишланмалар бўйича глобал харажатлар тахминан 2 триллион долларни, йиллик ўсиш эса ўртача 4% ни ташкил қилади. Сўнгги йилларда IT технологияларига киритилган инвестициялар максимал даражага етди ва йилига 4,6 миллиард долларни ташкил этади. АҚШ, Хитой, Ҳиндистон, Канада ва Исроил қишлоқ хўжалиги стартапларига инвестицияларни жалб қиладиган энг фаол давлатлар ҳисобланади [20]. Ҳамдўстлик мамлакатлари ичида қишлоқ хўжалигини рақамлаштириш бўйича дунёда 15-ўринни эгаллайди, ахборот ва компьютер технологиялари бозори 360 миллиард рублга баҳоланмоқда [23].

Иқтисодий рақамлаштириш глобал жараён бўлиб, у илғор ишлаб чиқариш технологиялари, замонавий ахборот коммуникация технологиялари, нейротехнологиялар, Интернет буюмлар ва сунъий интеллектга асосланади. Иқтисодий рақамли технологиялар - бу замонавий иқтисодий электрон бизнес тузилмаларининг мақбул ишлашини таъминлашга имкон берадиган техник янгиликлар ва инновациялардир [24]. Бинобарин, рақамли иқтисодий инфратузилмаси кўплаб: булутли технологиялар (Cloud Computing); Big Data (катта маълумотлар), Интернет буюмлар (Internet of Things, IoT), тақсимланган ҳисоблаш технологиялари, когнитив (билим, билиш) технологиялар, блокчейн (тақсимланган маълумотлар базалари) ва криптовалюта (виртуаль валюта, майнинг) каби кўплаб янги ахборот-коммуникация технологияларини ўз ичига қамраб олади.

Чорвачиликда рақамли технологиялар - бу ахборот-коммуникация тизимларидан, шунингдек ресурслардан мақсадли фойдаланишни ва ишлаб чиқариш жараёнларини аниқ назорат қилишни таъминлайдиган техник воситалардан фойдаланиш орқали ишлаб чиқариш самарадорлигини барқарор оширишга қаратилган ечимлардир.

Чорвачиликда ахборот-коммуникация технологиялари чорвачилик кластерлари ва фермер хўжаликларидан рақамли иқтисодий тамойилларини жорий этишнинг муҳим вазифалари ва йўналишларидан бири ҳисобланади,

Чорвачиликда рақамлаштириш замонавий ривожланиш тенденцияси бўлиб, "инсон - фан - технология - ҳайвон" ягона биоэкологик бирлаштирилган турли технологияларнинг автоматлаштирилган рақамли бошқарув тизимларидан кенг фойдаланишни ўз ичига олади [25]. Экологик тизим (экологик тизим) - бу сайёрамиз юзасидаги табиатнинг асосий бирлиги бўлиб, у бир хил ҳудудда яшовчи, бир хил яшаш шароитларига эга, бир-бири билан мунтазам алоқада бўлиб, тизимни ташкил этувчи организмлар тўпламидир. Экологик деганда - тирик организмлар бирлиги (биоценоз), уларнинг яшаш муҳити (биотоп), улар ўртасида моддалар ва энергия алмашинадиган алоқалар тизимидан иборат биологик тизим тушунилади, унга у ёки бу даражада бир-бири билан ва уларнинг жонсиз муҳити (иқлим, тупроқ, қуёш нури, ҳаво, атмосфера, сув ва бошқалар) билан ўзаро таъсир қилувчи барча тирик организмлар (ўсимликлар, ҳайвонлар, замбуруғлар ва микроорганизмлар) кирилади.

Қишлоқ хўжалигининг рақамли трансформацияси - рақамли технологияларни қишлоқ хўжалигининг барча соҳаларига интеграциялашни ва механик операциялардан рақамли жараёнларга ўтишни ўз ичига олади. Инновацион технологиялар фермер хўжаликларига ишлаб чиқариш фаолиятини оптималлаштириш ва харажатларни камайтириш, янги бизнес жараёнларини қуриш орқали самарадорликни оширишга ёрдам беради.

Қишлоқ хўжалигининг умумий унумдорлигига салбий таъсир кўрсатадиган кўплаб омиллар (прогноз маълумотларидаги ноаниқликлар, тупроқ сифатининг талабларга жавоб бермаслиги, экиш ва йиғишнинг нотўғри усуллари, сув тақчиллиги, суғоришдаги йўқотишлар ва бошқалар) таъсир қилади, шунинг учун рақамли тизимлар ва роботлаштирилган техник воситаларнинг жорий этилиши уларнинг салбий таъсирини сезиларли даражада камайтиради.

Ривожланган хорижий мамлакатларда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини технологиялаштириш бўйича амалга оширилаётган жараёнларни ҳисобга олган ҳолда, жаҳон бозорларида рақобатбардошликни таъминлаш учун мамлакат қишлоқ хўжалиги ва чорвачилигида ахборот технологияларининг энг сўнгги ютуқларидан фойдаланган ҳолда рақамлаштириш даражасини оширишни тақозо этади.

Ҳар бир мамлакат инновацион ва технологик салоҳиятининг энг муҳим кўрсаткичларидан бири бу мамлакат иқтисодиётининг рақамли трансформациялар шароитида ривожланиш имконияти билан белгиланади.

Ўзбекистонда 2020 йилдан бошлаб рақамлаштиришга устувор аҳамият берилмоқда. Жумладан, 2020 йил 5 октябрда “Рақамли Ўзбекистон — 2030” стратегияси [26], 17 декабрда эса “Ақлли қишлоқ хўжалиги” технологияларини ривожлантириш стратегияси” қабул қилинди [27], унда “қишлоқ хўжалиги тизими фермер хўжаликлари, деҳқон хўжаликлари ва қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш, қайта ишлаш, моддий-техника ресурсларини етказиб бериш билан шуғулланувчи, механизациялашган ишларни бажарувчи, хўжаликларга сервис, агрокимё, агротехника хизматлари ва хўжаликларга қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш билан боғлиқ бошқа хизматлар кўрсатувчи тайёрлов, хизмат кўрсатиш ташкилотларини қамраб олади. Кейинги йилларда эришилган ютуқларга қарамасдан, агросаноат соҳасининг бозор ва экспортга йўналтирилган рақобатбардошлигини таъминлашда, фермерлар даромадини оширишда, янги иш ўринларини яратишда, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда ҳамда табиий ресурслардан барқарор фойдаланишда ёрдам берувчи, жаҳонда янги термин остида мужассамлашган “Ақлли қишлоқ хўжалиги” технологияларининг кенг имкониятларидан фойдаланишни тақозо этади ва уни алоҳида самарали тармоқ сифатида шакллантириш вазифаси долзарб бўлиб турибди”, - деб қайд этилгани бежиз эмас. Бу стратегиянинг асосий мақсади — қишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлигини ва чорва моллари маҳсулдорлигини оширишга эътибор қаратган ҳолда, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришга юқори технологияларни жорий этиш бўйича чора-тадбирларни амалга оширишдан иборат.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлигида “Ақлли қишлоқ хўжалиги” технологиясини ривожлантириш стратегияси”: 1) қишлоқ хўжалигини рақамлаштириш; 2) бошқарув жараёнлари, мониторингни автоматлаштириш; 3) аграр

соҳада бизнес-стартап лойиҳаларни қўллаб-қувватлаш; 4) сув ресурсларини ҳисобга олиш каби йўналишларида амалга оширилмоқда [28]. Вазирлик агросаноат мажмуида технологик ривожланишни жадаллаштириш, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, сув ресурсларини самарали бошқариш ва қишлоқ хўжалиги корхоналарида унумдорлик ўсишига кўмаклашиш орқали мамлакат қишлоқ хўжалиги соҳасини кенг миқёсда рақамли трансформация қилишда қуйидаги тизимлардан фойдаланилмоқда: “E-IJARA” ахборот тизими; Қишлоқ хўжалиги вазирлигининг геоахборот тизими; “Агросаноат мажмуида ягона агроплатформа” тизими; “Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларини субсидиялаш» ягона ахборот тизими; Импорт қилинаётган қишлоқ хўжалиги техникаси ҳисоби тизими; “Marketplace” электрон агросаноат савдо портали; АСМ ягона интеграция платформаси; ТДАУ “Smart Campus”и.

Хулоса ва таклифлар. Рақамли қишлоқ хўжалиги фермерларга ва қишлоқ хўжалиги қиймат занжиридаги бошқа манфаатдор томонларга озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқаришни яхшилаш имконини бериш учун бир тизимга бирлаштирилган янги ва илғор технологиялардан фойдаланишдир. Ўрганишлар рақамли қишлоқ хўжалигининг глобал бозори қуйидагилар асосида сегментларга бўлинганлигини кўрсатади: 1) Экин мониторинги-технологиялар, ечимлар ва дастурлар; 2) Сунъий интеллект: иловалар ва жойлаштириш; 3) Аниқ қишлоқ хўжалиги: иловалар ва турлар ва 4) География: Шимолий Америка, Европа, Осиё-Тинч океани минтақаси, Жанубий Америка ва Африка.

Қишлоқ хўжалигида ИТдан фойдаланиш фақат компьютерлардан фойдаланишни англатмайди. Рақамли технологиялар қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштиришнинг тўлиқ циклини назорат қилиш имконини беради – “ақлли” қурилмалар тупроқ, ўсимликлар, микроиқлим ва бошқалар параметрларини ўлчайди ва узатади. Датчиклар, дронлар ва бошқа жиҳозлардан олинган барча маълумотлар махсус дастурлар ёрдамида таҳлил қилинади. Мобил ёки онлайн иловалар фермерлар ва агрономларга экиш ёки йиғиш учун қулай вақтни аниқлаш, ўғитлар жадвалини ҳисоблаш, ҳосилни башорат қилиш ва ҳоказолар учун ёрдамга келади.

“Рақамли Ўзбекистон – 2030” ва “Ақлли қишлоқ хўжалиги” технологияларини ривожлантириш стратегияси”ни муваффақиятли амалга оширишнинг энг муҳим шартлари соҳанинг молиявий таъминоти ва аҳолининг рақамли саводхонлигини оширишдан иборат бўлади.

Қишлоқ хўжалигини рақамлаштириш масалалари етарлича ўрганилмаган. Рақамлаштириш катта харажатларни талаб этади. Янги рақамли технологияларни ишлаб чиқариш жараёнларига татбиқ этиш йирик ва ўрта бизнесда жорий этилмоқда. Ҳозирча барча фермерлар илғор ечимлардан фойдалана олмайди. Ўзбекистон фермерларининг асосий муаммоси шунда кўринади [19]. Бироқ, истиқболда рақамлаштириш воситалари арзонлашиб боради ва “булут” технологиялардан кенг фойдаланиш имконияти ошиб боради.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Урдушев Х., Эшанкулов С., Мавлянов М. (2021). Қишлоқ хўжалиги корхоналарининг иқтисодий салоҳиятини оширишда кластерлар ўрни. “Илм-фан ва инновацион

- ривожланиш” (Наука и инновационное развитие, Science and innovative development) илмий журнали. -3 / 2021. 13-26 б. ISSN 21819637, 2021-йил. <https://slib.uz/ru/article/view?id=18108&ysclid=lh0rd03r85591930968>
2. Khamrakul Urdushev; Khudaynazar Yunusov; Sirojiddin Eshankulov. (2021). Analysis of the Current State of the Economy of Fruit and Vegetable Clusters in Uzbekistan. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding (IJMMU). ISSN 2364 - 5369. Volume 8, Issue 5, May, 2021. Hamburg, Germany Pages: 321 - 329. <https://ijmmu.com/index.php/ijmmu/article/view/2673>
 3. Урдушев Х., Эшанқулов С., Мавлянов М.Т. (2022). Кластерлар интеграциялашган тузилма сифатида. Veterinariya va chorvachilikda innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqarish va joriy etishning istiqboldagi vazifalari” nomli xalqaro ilmiy amaliy konferensiyasi materiallari. Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti, 2022 yil. <https://sciencebox.uz/index.php/tibbiyot/article/view/4801/4328>
 4. Эшанқулов С., Урдушев Х. (2020). Совершенствование структуры виноградников плодовоощного кластера с методами оптимизации / Региональные проблемы преобразования экономики: Ежемесячный научный журнал. № 3 (113), 2020. – С. 22-32. www.rppe.ru ISSN (Print) 1812-7096. ISSN (Online) 2411-0914 <http://www.rppe.ru/new/index.php/rppe/article/view/1440> <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-struktury-vinogradnikov-plodoovoschnogo-klastera-s-metodami-optimizatsii>
 5. Эшанқулов С., Урдушев Х. (2019). Мева-сабзавот кластерида узум ишлаб чиқариш ва сотишни оптималлаштириш масалалари // Тошкент давлат иқтисодиёт университетининг "Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий электрон журнали. №2, май-июнь. 2019 йил. 1-17 б. https://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/31_Eshonkulov.pdf
 6. Эшанқулов С., Урдушев Х. (2019). Мевасабзавот кластерида узум етиштириш ва сотишни оптималлаштириш // AGRO-ILM. "O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi" журнали илмий иловаси. 2019 йил, май-июнь 3(59).-109-110 б. <http://qxjurnal.uz/ld/4/4793-.pdf>
 7. Эшанқулов Сирожиддин, Урдушев Хамракул. (2019). Мева-сабзавот кластери тоқзорларида узум навларини оптимал жойлаштиришни моделлаштириш. AGRO-ILM. "O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi" журнали илмий иловаси. «AGRO ILM» Махсус сон -[61], 2019. 95-96 б. <https://staff.tiame.uz/storage/users/312/articles/vyJ4jRxLLABZ0w0InqBC3jyR6LOF7zhWdixfgMMa.pdf>
 8. Khamrakul Urdushev, Majid Mavlyanov, Sirojiddin Eshankulov. (2020). ISSUES OF CLUSTERING AGRICULTURE IN UZBEKISTAN. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. (Double Blind Refereed & Peer Reviewed Journal). ISSN: 2249-7137 Vol. 10, Issue 10, October 2020. Impact Factor: SJIF 2020 = 7.13. DOI: 10.5958/2249-7137.2020.01261.6. 1180-1192 pp. <https://saarj.com>. <https://saarj.com/wp-content/uploads/ACADEMICIA-OCTOBER-2020-FULL-JOURNAL.pdf>
 9. Urdushev, K. . and Eshankulov, S. . (2021) "The role of fruit and vegetable clusters in the development of agricultural sectors", *Society and Innovation*, 2(3/S), pp. 301–315. doi: 10.47689/2181-1415-vol2-iss3/S-pp301-315. <https://inscience.uz/index.php/socinov/article/view/663/863>

10. Eshankulov S. (2021) "Analysis of the development of fruit-bearing clusters", *Society and Innovation*, 2(10/S), pp. 239–250. doi: 10.47689/2181-1415-vol2-iss10/S-pp239-250. <https://inscience.uz/index.php/socinov/article/view/1361/1567>
11. Урдушев Х., Эшанкулов С. (2020). Мева сабзавотчилик кластерларни шакллантириш босқичлари ва ривожланиш истиқболлари. "Илм-фан ва инновацион ривожланиш" журналі. № 4., 2020. 89-101 б. ISSN 2181-9637. <https://slib.uz/ru/edition/view?id=1242>
12. Урдушев Х., Эшанкулов С., Мавлянов М. (2021). Қишлоқ хўжалиги корхоналарининг иқтисодий салоҳиятини оширишда кластерлар ўрни. "Илм-фан ва инновацион ривожланиш" (Наука и инновационное развитие, Science and innovative development) илмий журналі. 3 / 2021. 13-26 б. ISSN 2181-9637 <https://slib.uz/ru/edition/file-view?id=1276>
13. Урдушев Х., Эшанкулов С. (2019). Кластерлар ва уларнинг ишлаб чиқариш жараёнларини оптималлаштириш усуллари билан такомил-лаштириш // Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги «Эл-юрт умиди» жамғармасининг "UzBridge" электрон журналі. 2-сон. Октябрь, 2019 йил. 12-26 б. http://uzbridge.eyuf.uz/maqolalar/Maqola_2_son_2019.pdf
14. Анищенко А. Н. «Умное» сельское хозяйство как перспективный вектор роста аграрного сектора экономики России // Продовольственная политика и безопасность. – 2019. – Том 6. – № 2. – С. 97–108. doi: 10.18334/ppib.6.2.41384
15. Урдушев, Х., Эшанкулов, С. (2021). Роль плодоовощных кластеров в развитии отраслей сельского хозяйства. *Общество и инновации*. 2, 3/S (апр. 2021), 301–315. DOI:<https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss3/S-pp301-315>. <https://inscience.uz/index.php/socinov/article/view/663>
16. Khamrakul Urdushev. (2021). About Formation of Agrarian Clusters in Uzbekistan. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding (IJMMU)*. <http://dx.doi.org/10.18415/ijmmu.v8i11.3222> ISSN 2364-5369, Vol 8, No 11, November 2021.Hamburg, Germany Pages:409-415. Impact Factor: SJIF 2021=6.862. <https://ijmmu.com/index.php/ijmmu/article/view/3222>
17. Khamrakul Urdushev, Kamola Pardayeva, Shukhrat Babajanov. (2021). THE ROLE OF CLUSTERS IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL ECONOMY. *Asian Journal of Research in Business Economics and Management*. ISSN: 2249-7307. Vol. 11, Issue 10, October 2021. pp. 27-32. SJIF – Impact Factor = 8.075 (2021). DOI: 10.5958/2249-7307.2021.00024.4 <https://aijsh.com/category/research-business-economics-management/rbem-v11/rbem-v11-rbem-v11-issue10/https://aijsh.com/wp-content/uploads/2021/11/10.5-Complete-AJRBEM.pdf>
18. Khamrakul Urdushev, Majid Mavlyanov, Sirojiddin Eshankulov. (2021). About the state and development of fruit and vegetable clusters in Uzbekistan. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*.Year : 2021, Volume : 10, Issue:3 First page:(455) Last page:(463).Online ISSN : 2278-4853. Article DOI: [10.5958/2278-4853.2021.00157.9](https://indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:ajmr&volume=10&issue=3&article=073) <https://indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:ajmr&volume=10&issue=3&article=073>
19. Салимов А.У., Умурзаков У.П., Абдурахманов К.Х. Цифровизация как ключевой фактор развития агропромышленного комплекса Узбекистана. <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovizatsiya-kak-klyuchevoy-faktor-razvitiya-agropromyshlennogo-kompleksa-uzbekistana>

20. Мишуров Н.П., Кондратьева О.В., Гольяпин В.Я., Федоренко В.Ф., Федоров А.Д., Слинко О.В., Войтюк В.А., Моторин О.А., Труфляк Е.В., Алексеева С.А. (2022). Зарубежный опыт цифровизации сельского хозяйства: аналит. обзор. – М.: ФГБНУ «Росинформагротех», 2022. – 224 с
21. <https://trends.rbc.ru/trends/industry/6200c06a9a794763b645893b> AgroTech в России и в мире: как технологии меняют животноводство | РБК Тренды
22. <https://review.uz/post/umniye-instrumentiy-selskogo-hozyaystva> «Умные» инструменты сельского хозяйства - Review.uz
23. <https://www.mordorintelligence.com/ru/industry-reports/digital-agriculture-market> - Отчет о рынке цифрового сельского хозяйства | Размер, доля, рост и тенденции (2023–2028 годы)
24. <https://hsbi.hse.ru/articles/tsifrovye-tekhnologii-v-ekonomike/> Цифровые технологии в экономике
25. <https://milklife.ru/publication/9566.html> Белоглазов П.Г. Цифровизация в животноводстве – новые тенденции современного мира.
26. <https://lex.uz/docs/5030957#5031888> ПФ-6079-сон 05.10.2020. “Рақамли Ўзбекистон-2030” стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида.
27. <https://lex.uz/docs/5179198> Ўзбекистон Республикаси агросаноат мажмуи ва қишлоқ хўжалигида рақамлаштириш тизимини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида. ЎзРВМҚ. 794-сон 17.12.2020.
28. <https://www.agro.uz/11-0003/> O‘zR Qishloq xo‘jaligi vazirligi agrar sohani raqamlashtirish doirasida ishlab chiqilgan dastur va tizimlarni taqdim etdi - AGRO.UZ

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).